

Stipresnių nevyriausybinių organizacijų link: NVO Fondo biudžeto didinimas

Užsienio šalių gerųjų praktikų analizė

Projekto vadovės Ieva Mikutavičiūtė ir Giedrė Pociūtė

2024 07 15

Turinys

Įvadas	2
1. Nevyriausybinis sektorius ir valstybinis finansavimas: modelių tipologija	3
2. Valstybiniai pilietinės visuomenės ir nevyriausybių organizacijų stiprinimo mechanizmai	4
2.1. Kroatija: Nacionalinis pilietinės visuomenės plėtros fondas.....	5
2.2. Slovėnija: Kofinansavimo modelis.....	8
2.3. Jungtinė Karalystė: Neaktyvaus piniginių turto schema.....	9
2.4. Norvegija: administracinės naštos mažinimo ir procesų efektyvumo gerinimo praktikos.....	11
3. Loterijų ir azartinių lošimų vaidmuo pilietinės visuomenės organizacijų finansavime	13
3.1. Jungtinės Karalystės Nacionalinės loterijos bendruomenės fondas.....	14
3.2. Norvegijos bendruomenės programa.....	15
4. Viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės pilietinės visuomenės plėtrai	15
4.1. HSBC Honkongo bendruomenės partnerystės programa.....	16
Išvados	18
Šaltiniai	20

Įvadas

Aktyvi pilietinė visuomenė ir klestinčios nevyriausybines organizacijos yra svarbūs demokratinės valstybės elementai. Didžioji dalis išsivysčiusių pasaulio šalių pripažįsta nevyriausybinių sektoriaus svarbą demokratiniam procesams užtikrinti ir siekia plėtoti ilgalaikes nevyriausybinių sektoriaus ir pilietinės visuomenės organizacijų stiprinimo strategijas. Šie stiprinimo mechanizmai varijuoja priklausomai nuo kiekvienos šalies finansinių resursų, mokestinės politikos, nevyriausybinių sektoriaus vaidmens įgyvendinant socialinę politiką, filantropijos tradicijų, istorinio konteksto ir kt.

Tarptautiniai tyrimai atskleidžia, kad finansinis tvarumas ir ypač viešojo finansavimo galimybės išlieka esminiu iššūkiu pilietinės visuomenės organizacijoms visame pasaulyje. Vyraujantis NVO viešojo finansavimo modelis padeda organizacijoms trumpuoju laikotarpiu, tačiau nebūtinai prisideda prie ilgalaikės ir tvarios jų plėtros.¹ Spręsdamos šiuos iššūkius dalis valstybių įgyvendina nevyriausybinių sektoriaus stiprinimo politiką per centralizuotus paramos mechanizmus, rengdamos specifiškai į institucinį stiprinimą nukreiptus finansavimo konkursus, kompetencijų kėlimo programas bei teikdamos ekspertinę pagalbą. Kitose šalyse NVO institucinis stiprinimas yra integruotas į tematinės valstybinio finansavimo schemas ir įgyvendinamas skirtingų už atitinkamą sritį atsakingų valstybinių institucijų. Šiuo atveju siekiama, jog specifinėje tematinėje srityje veikiančios NVO (pvz. vystomojo bendradarbiavimo projektai, žmogaus teisių klausimai, jaunimo užimtumo tematika ir t.t.) turėtų ne tik pakankamus finansinius resursus veiklos įgyvendinimui, bet ir reikiamas vadybines kompetencijas.

Šios analizės tikslas – apžvelgti užsienio šalyse egzistuojančius inovatyvius bei dažniausiai pasitaikančius valstybinius nevyriausybinių sektoriaus stiprinimo mechanizmus ir jų finansavimo šaltinius. Remiantis išnagrinėtomis tarptautinėmis praktikomis ir atsižvelgiant į Lietuvos kontekstą bei finansines galimybes, bus formuluojami tolimesni projekto žingsniai ir rekomendacijos.

¹ *The Protection and Promotion of Civic Space Strengthening Alignment with International Standards and Guidance: Strengthening Alignment with International Standards and Guidance*, OECD, 2022, p. 249, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/d234e975-en.pdf?expires=1717419536&id=id&accname=guest&checksum=6F300ECCB86DA17079157AD3558DD001>

1. Nevyriausybinis sektorius ir valstybinis finansavimas: modelių tipologija

Europos ne pelno siekiančių organizacijų teisės centras (ECNL) siekdamas apibrėžti nevyriausybinių organizacijų vaidmenį ir jų santykį su valstybės mechanizmais atskirose Europos šalyse yra išskyręs keturis apibendrinančius modelius:

- Korporatyvinį (arba Kontinentinį)
- Liberalųjį (arba Anglosaksiškąjį)
- Socialdemokratišką (arba Skandinavišką)
- Besiformuojantį (arba Viduržemio regiono bei Vidurio ir Rytų Europos)²

Korporatyviniam modeliui priskiriamose šalyse (Vokietija, Austrija, Benilukso šalys, Prancūzija), nevyriausybines organizacijas vaidina labai svarbų vaidmenį teikiant socialines paslaugas. Joms būdingas glaudus bendradarbiavimas su valdžios institucijomis, dalyvavimas sprendimų priėmimo ir politikos įgyvendinimo procesuose. Šiose šalyse valstybės dotacijos yra vienas iš pagrindinių nevyriausybinių organizacijų finansavimo šaltinių – vidutiniškai daugiau nei 50 % nevyriausybinių organizacijų pajamų šiose šalyse ateina iš viešojo finansavimo šaltinių.

Liberaliojo modelio šalyse (Jungtinėje Karalystėje, Airijoje) NVO taip pat atlieka svarbų vaidmenį teikiant socialines paslaugas, tačiau šiuo atveju santykis tarp valdžios ir pilietinės visuomenės organizacijų yra grindžiamas oficialiomis paslaugų teikimo sutartimis. Priešingai nei korporatyviniame modelyje, valstybė nėra įsipareigojusi užtikrinti finansavimą visiems viešiesiems poreikiams, todėl nevyriausybines organizacijas neturi išskirtinių teisių į viešąjį finansavimą. Nevyriausybines organizacijas gali dalyvauti viešųjų pirkimų konkursuose dėl paslaugų teikimo lygiomis teisėmis su kitais rinkos dalyviais arba varžytis tarpusavyje dėl įvairaus projekcinio finansavimo dotacijų. Šio tipo šalyse nevyriausybines organizacijas pasižymi aukštu savarankiškumu bei profesionalizmu tiek paslaugų, tiek advokacijos, tiek lėšų pritraukimo ir organizacijos valdymo srityse. Viešasis finansavimas liberalaus modelio šalyse įprastai sudaro apie 35–55 % nevyriausybinių organizacijų pajamų.

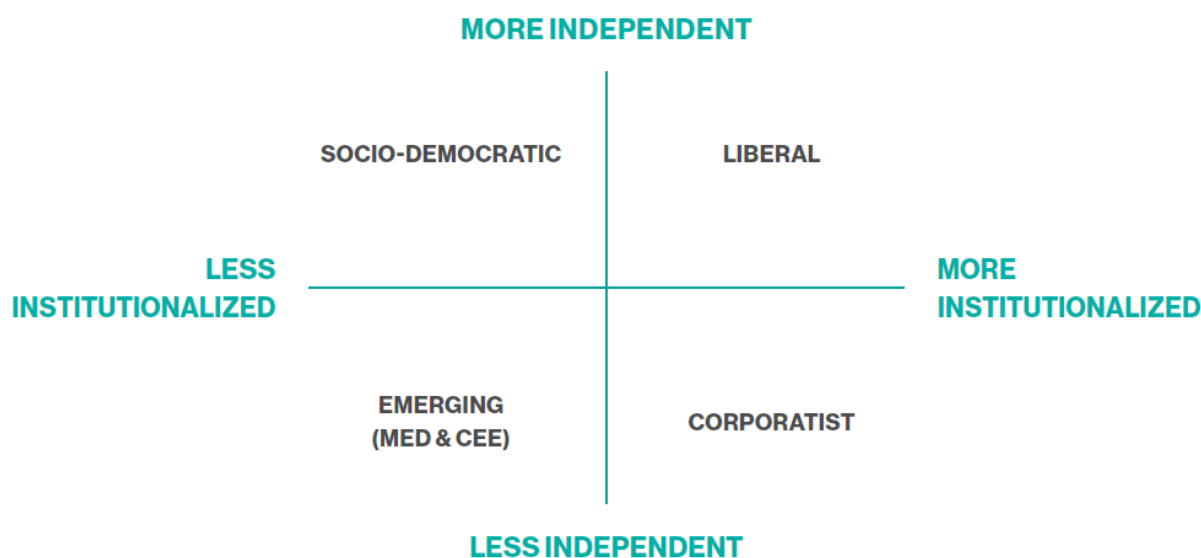
Socialdemokratiškam modeliui priskiriamose Skandinavijos šalyse, pasižyminčiose aukštais mokesčiais, valstybė pilnai patenkina didžiąją dalį viešųjų paslaugų poreikio. Todėl nevyriausybines organizacijas čia dažniau orientuotos į kultūrinių ir psichologinių poreikių tenkinimą, nei į socialinių ar sveikatos apsaugos problemų sprendimą. Lyginant su postsovietinio bloko šalimis, kuriose valstybė taip pat vaidina pagrindinį vaidmenį užtikrinant viešąsias paslaugas, socialdemokratiško modelio šalys išsiskiria itin dideliu pilietinės visuomenės aktyvumu (savanorystės mastai čia vieni didžiausių Europoje). Nevyriausybinis sektorius socialdemokratiško modelio šalyse yra itin nepriklausomas, pasižymi nedidelės apimties administraciniais resursais ir yra minimaliai reguliuojamas. Viešojo finansavimo dalis šiose šalyse tesudaro 25–35 % nevyriausybinių organizacijų pajamų.

Besiformuojančiam modeliui priskiriamose šalyse (Graikija, Kipras, Portugalija, daugelis Vidurio ir Rytų Europos valstybių) pilietinės visuomenės organizacijoms dažnai vis dar stinga institucinių gebėjimų

² Vanja Skoric, *Standards and Good Practices for Public Funding of Civil Society Organisations*, TUSEV Publications, 2020 birželis, p.16–19
https://ecnl.org/sites/default/files/2020-09/TUSEV%20Public%20Funding%20Report_Final.pdf

ir savarankiškumo. Santykis su valdžios institucijomis neretai pasižymi siekiu kontroliuoti organizacijas (ypač, kai joms skiriamas viešasis finansavimas), arba joms skiriama mažai dėmesio. Valdžios ir nevyriausybinių sektoriaus bendradarbiavimo modelis nėra nusistovėjęs. Šios šalys nepasižymi stipriomis filantropijos tradicijomis, todėl organizacijoms itin sunku pritraukti privačią paramą. Nepaisant to, pripažįstama, jog pastaraisiais metais šiam modeliui priskiriamose šalyse buvo pasiekta reikšmingų pokyčių. ECNL vertinimu, nevyriausybiniam sektoriui šiose šalyse augant ir stiprėjant, jos turėtų artėti prie vieno iš anksčiau aptartų modelių.³

Vertinant galimybes pritaikyti užsienyje įgyvendinamas gerąsias praktikas Lietuvos kontekste, būtina atsižvelgti į anksčiau aptartus regioninius skirtumus ir kokio poveikio siekiama ilguoju laikotarpiu.

Pav. 1. Nevyriausybinių sektoriaus modelių tipologija (Šaltinis: Vanja Skoric, *Standards and Good Practices for Public Funding of Civil Society Organisations*, TUSEV Publications, 2020 birželis, p.16)

2. Valstybiniai pilietinės visuomenės ir nevyriausybinių organizacijų stiprinimo mechanizmai

Žinant nevyriausybinių sektoriaus reikšmę stiprios pilietinės visuomenės formavimui daugelis demokratiškos šalys įgyvendina vienokio ar kitokio pobūdžio NVO stiprinimo strategijas. Šalyse, kuriose nevyriausybinių organizacijų vis dar stokoja bendrųjų institucinių gebėjimų, vyrauja centralizuoti finansavimo modeliai – į institucinį stiprinimą orientuoti finansavimo konkursai, kofinansavimo mechanizmai, kompetencijų kėlimo programos bei specialiai šiam tikslui įsteigtų fondų veikla, apimanči vieną ar kelias funkcijas. Tokius paramos mechanizmus įgyvendina dauguma besiformuojančiam modeliui priskiriamų Rytų bei Centrinės Europos šalių (Estija, Lenkija, Latvija, Čekija, Slovėnija ir kt.) bei dalis Viduržemio jūros regiono valstybių (Kroatija, Portugalija).

³ Balazs Sator, *International Practices on Funding Civil Society Organisations*, Kyjivas, 2010 gruodis, p. 16–17, <https://www.osce.org/files/f/documents/2/4/76889.pdf>

Vienas iš būdų sistemingai remti nevyriausybinių sektoriaus plėtrą – tai specifiškai į šį sektorių orientuotų valstybinių fondų veikla. Šie fondai gali varijuoti savo juridiniu statusu, finansavimo modeliu ir sąlygomis, tačiau visi jie yra nukreipti į bendrą tikslą – pilietinės visuomenės stiprinimą. Esminis aspektas, kuo išsiskiria tokio pobūdžio fondai, yra tai, kad jie yra nukreipti į institucinio stiprinimo tikslą, o ne projektinį veiklos finansavimą. Institucinio finansavimo esmė yra investuoti į konkrečių nevyriausybinių organizacijų institucinius gebėjimus, kompetencijų auginimą, inovatyvius sprendimus organizacijos viduje ir ilgalaikę bei tvarią plėtrą.⁴ Be tiesioginės finansinės paramos mechanizmų, kai kurie fondai taip pat teikia konsultavimo paslaugas, organizuoja mokymus bei veikia kaip įgalioji tarpininkai skirstant ES struktūrinių fondų ar kitų tarptautinių programų lėšas. Nors esama iniciatyvų pritraukti privačių tarptautinių fondų ir rėmėjų lėšas, valstybinis finansavimas (įskaitant pajamas iš valstybinių loterijų įplaukų ir azartinių lošimų mokesčio) išlieka vienu pagrindinių šių fondų finansavimo šaltinių.

Sklandžiai veikiantys kofinansavimo mechanizmai yra dar viena svarbi valstybinio nevyriausybinių organizacijų finansavimo mechanizmo dalis. Šiais laikais, kai organizacijos yra skatinamos ieškoti tarptautinių finansavimo galimybių ir taip diversifikuoti savo pajamas, nacionaliniame lygmenyje siekiama kurti mechanizmus, kurie užtikrintų jog tarptautinio finansavimo konkursus laimėjusios organizacijos galės gauti trūkstamą finansavimo sumą. Kaip žinia, daugelis tarptautinio finansavimo konkursų reikalauja dalį bendros projekto sumos padengti savo lėšomis. Nemažai daliai organizacijų tai yra nepakeliama finansinė našta, tačiau yra valstybių, kurios sklandžiai įgyvendina įvairias kofinansavimo programas, siekdamos paskatinti vietos organizacijų konkurencingumą tarptautinių finansavimo programų kontekste.

Galų gale, net ir tose valstybėse, kuriose nevyriausybinius sektorius pasižymi giliomis tradicijomis ir stipriais instituciniais gebėjimais, siekiama, jog šiam sektoriui tenkanti administracinė našta būtų kuo mažesnė, o įvairių finansavimo konkursų procesas kuo paprastesnis. Šiam tikslui kuriamos ir tobulinamos informacinės ir duomenų perdavimo sistemos, siekiama konsoliduoti ataskaitų teikimo procesus bei siekti, kad informacija apie suteiktą valstybinį finansavimą būtų prieinama visoms atsakingoms institucijoms.

Šiame skyriuje nagrinėjami valstybinių pilietinės visuomenės ir nevyriausybinių organizacijų stiprinimo mechanizmai, kurių santrauka pateikiama lentelėje:

Nagrinėjama geroji praktika	Valstybė	Nevyriausybinių sektoriaus tipologijos modelis	Nevyriausybinių sektoriaus ypatumai
Nacionalinis pilietinės visuomenės plėtros fondas	Kroatija	Besiformuojantis	<ul style="list-style-type: none"> - Nuosekli valstybės politika ir investicijos į nevyriausybinių sektorių - Nacionalinės loterijos. pajamos ir azartinių lošimų mokesčiai sudaro didžiąją valstybinio NVO finansavimo dalį.

⁴ Eszter Hartay, *A Comparative Analysis of Civil Society Foundations and Funds*, ECNL & ICNL, 2012, p. 1, http://ccc-tck.org.ua/storage/books/eng_comparative_analysis_on_civil_society_funds_2012.pdf

Kofinansavimo modelis	Slovėnija	Besiformuojantis	<ul style="list-style-type: none"> - Nevyriausybines organizacijos geba konkurencingai varžytis dėl tarptautinio finansavimo ir rasti tarptautinių partnerių. - Itin aktyvus įsitraukimas į EU finansuojamus projektus.
Neaktyvaus piniginių turto schema	Jungtinė Karalystė	Liberalusis (Anglosaksiškasis)	<ul style="list-style-type: none"> - Būdingi stiprūs nevyriausybinių organizacijų instituciniai gebėjimai. - Svarbus privačios filantropijos ir verslo vaidmuo nevyriausybinių sektoriaus finansavime.
Administracinės naštos mažinimo ir procesų efektyvumo gerinimo praktikos	Norvegija	Socialdemokratiškas (Skandinaviškas)	<ul style="list-style-type: none"> - Nevyriausybines organizacijos pasižymi nedidele apimtimi ir mažais administraciniais resursais. - NVO daugiausiai orientuotos į kultūrinio bei psichologinio gerbūvio užtikrinimą, kadangi valstybė užtikrina didžiąją dalį socialinių ir sveikatos apsaugos poreikių.

1 Lentelė. Nagrinėjamų valstybinių pilietinės visuomenės ir nevyriausybinių organizacijų stiprinimo mechanizmų santrauka (sudaryta autorių)

2.1. Kroatija: Nacionalinis pilietinės visuomenės plėtros fondas

Kroatija yra viena iš Viduržemio jūros ir Balkanų regiono šalių priskiriama besiformuojančiam nevyriausybinių sektoriaus tipologijos modeliui. Būdamą palyginus jauna demokratija ir jauniausia ES valstybė narė, Kroatija jau ne vieną dešimtmetį demonstruoja puikius rezultatus pilietinės visuomenės ir nevyriausybinių sektoriaus stiprinimo srityse. Nuosekli valstybės politika ir investicijos į nevyriausybinių sektorių lėmė, jog šalis savo demokratiniams rodikliams pasivijo ir pralenkė daugumą regiono kaimynių ir toliau aktyviai veikia korupcijos mažinimo, žiniasklaidos laisvės ir kitose pilietinei visuomenei aktualiose sferose. Kaip ir kai kuriose kitose besiformuojančiam modeliui priskiriamose šalyse, Kroatijoje pasirinktas specifiskai į pilietinės visuomenės stiprinimą nukreiptas centralizuotas finansavimo modelis, kurio pagrindinis įgyvendintojas yra jau daugelį metų veiklą vykdančias Nacionalinis pilietinės visuomenės plėtros fondas.

Nuo 2003 metų veikiantis Kroatijos Nacionalinis pilietinės visuomenės plėtros fondas yra laikomas vienu inovatyviausių ir sėkmingiausių į nevyriausybinių sektoriaus stiprinimą nukreiptų valstybinių finansavimo mechanizmų. Šio fondo modelis ne kartą nagrinėtas kaip gerosios praktikos pavyzdys kuriant panašaus tipo fondus kitose užsienio šalyse.⁵ Fondas įkurtas siekiant konsoliduoti iki tol

⁵ Ibid., p. 2

vyravusį viešojo finansavimo modelį, pagal kurį pilietinės visuomenės organizacijos buvo finansuojamos tiesiogiai iš jų veiklos sritį kuruojančių ministerijų biudžetų. Nacionalinis pilietinės visuomenės plėtros fondas tapo alternatyva ir svarbiu paramos instrumentu orientuotu į institucinį stiprinimą ir iniciatyvas, kurių neapima atskirų ministerijų tiesioginės kompetencijos.⁶

Pagal savo juridinį statusą Nacionalinis pilietinės visuomenės plėtros fondas yra viešasis fondas įtrauktas į Kroatijos Respublikos fondų registrą. Kartu su valstybiniu bendradarbiavimo su NVO biuru (angl. Office for Cooperation with NGOs) ir Pilietinės visuomenės plėtros taryba, kuri veikia kaip patariamasis organas, fondas įgyvendina bendrą šalies pilietinės visuomenės stiprinimo politiką. Siekdamas pilietinės visuomenės plėtros, fondas teikia ekspertinę ir finansinę pagalbą pilietinės visuomenės organizacijoms, organizuodamas mokymus, konsultacijas ir finansavimo konkursus.

Fondo skiriamas finansavimas yra orientuotas į maksimalaus poveikio kūrimą ne tik tiesiogiai finansuojamose srityse, bet ir su jomis susijusiuose sektoriuose (siekiant multiplikatoriaus efekto).⁷ Nacionalinis pilietinės visuomenės plėtros fondas yra vienas iš nedaugelio tokio tipo fondų regione teikiantis institucinę paramą ilgalaikiams projektams, kurių trukmė gali siekti iki 3 metų. Kartu su konkursinio finansavimo paraiškėmis, NVO privalo teikti ir trimečius organizacinės plėtros planus (verslo planus), kuriuose būtų išdėstytos su organizacijos valdymu, atskaitomybe, pajamų diversifikavimu bei žinomumo didinimu susijusios veiklos strategijos. Lyginant su kitais panašiais fondais, Kroatijos fondas skiria finansavimą sąlyginai mažam skaičiui organizacijų, tačiau jas remia didesnėmis sumomis siekiant maksimizuoti poveikį strateginėse veiklos srityse.⁸ 2008 m. šiam fondui suteiktas tarptautinis ISO 9001:2000 kokybės valdymo sistemos sertifikatas, kuriuo užtikrinami aukščiausi veiklos standartai pilietinės visuomenės organizacijų finansavimo srityje.⁹

Didžiąją dalį fondo pajamų sudaro biudžeto asignavimai bei pajamos gaunamos iš nacionalinės loterijos bendrųjų lošimų pajamų (angl. gross gambling revenue (GGR)) ir azartinių lošimų mokesčio. Pagal 2002 m. priimtą Azartinių lošimų įstatymą, 50 % azartinių lošimų mokesčio ir Kroatijos nacionalinės loterijos (Croatian Lottery Ltd.) bendrųjų lošimų pajamų privalo būti skiriama visuomeniniams tikslams, tokiems kaip priklausomybių prevencija, švietimas, socialinė ir humanitarinė veikla, pilietinės visuomenės plėtra ir kt. Konkrečios finansavimo sumos ir kryptys kasmet tvirtinamos vyriausybės dekretu. 2016 m. duomenimis apie 7 % nuo visuomeninėms reikmėms numatytos loterijų bendrųjų lošimų pajamų ir azartinių lošimų mokesčių dalies yra skiriama pilietinės visuomenės vystymui, šias lėšas paskirstant per Nacionalinį pilietinės visuomenės plėtros fondą. Likusi lėšų dalis yra paskirstoma kitoms minėtoms sritims per jas globojančias ministerijas.¹⁰ Toks finansavimo modelis užtikrina pastovias Fondo pajamas. Finansavimo, gaunamo iš azartinių lošimų mokesčio ir nacionalinės loterijos pajamų dalis pastaraisiais metais siekė apie 8–9,5 mln. eurų metams (2022–2024 m. duomenimis).¹¹

⁶ Ibid., p. 3

⁷ Ibid., p. 22

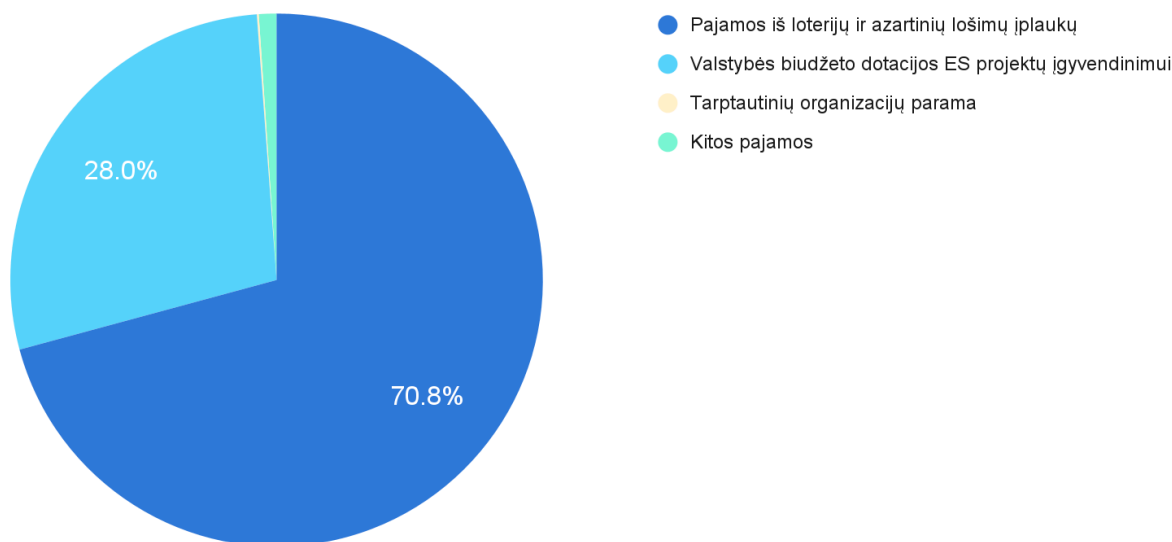
⁸ *Models to Promote Cooperation between Civil Society and Public Authorities*, ECNL & ICN, 2013, p. 11, https://www.icnl.org/wp-content/uploads/cfr_Models-to-Promote-Cooperation-Working-Paper.pdf

⁹ *National Foundation awarded international HRN ISO 9001 : 2000 Certificate for quality management system for second year in a row*, 2008 m. liepos 17 d.,

http://arhiva.civilnodrustvo.hr/upload/File/eng/vijesti_i_priopcenja/priopcenja/2008/priopcenje_17_07_08.pdf

¹⁰ Vanja Skoric, *Lottery proceeds for CSO work: Luck has nothing to do with it*, European Center for Not-for-Profit Law (ECNL), p. 7–9, https://ecnl.org/sites/default/files/files/ECNL_Paper_on_Lotteries_July_2016.pdf

¹¹ <https://zaklada.civilnodrustvo.hr/zaklada/godisnji-planovi>

Pav. 2. 2023 m. Kroatijos Nacionalinio pilietinės visuomenės plėtros fondo pajamos (Šaltinis: *Financijski plan nacionalne zaklade za 2023 godinu*¹²)

Nors kiti alternatyvūs pajamų šaltiniai, tokie kaip įvairių tarptautinių fondų ar užsienio partnerių lėšos sudaro tik nedidelę Kroatijos fondo pajamų dalį, jų pritraukimas išlieka svarbia užduotimi siekiant diversifikuoti fondo finansavimo šaltinius. Fondas yra ne kartą pritraukęs paramą iš tokių tarptautinių organizacijų kaip Charles Stewart Mott Foundation, USAID, Anna Lindh Foundation, taip pat diplomatinių atstovybių, pavyzdžiui JAV ambasados Kroatijoje.

Savarankiškas juridinis statusas suteikia fondui daugiau galimybių pritraukti paramą iš privačių tarptautinių fondų ir užsienio partnerių. Neturint atskiro juridinio statuso, tokių galimybių skaičius smarkiai sumažėja. Fondo biudžetas nėra susietas su valstybės biudžetu ir biudžetiniais metais – tai reiškia, kad metų pabaigoje nepanaudotos fondo lėšos lieka jo sąskaitoje ir gali būti panaudotos fondo veikloms ir administravimui kitais metais. Didesnė pajamų diversifikacija ir savarankiškas finansų planavimas leidžia įgyvendinti daugiau ilgalaikio ir strateginio pobūdžio projektų.

Greta Nacionalinio pilietinės visuomenės plėtros fondo Kroatijoje veikia keletas susijusių regioninių fondų, kurie buvo įkurti siekiant priartinti valstybinius finansavimo mechanizmus prie specifinių vietos bendruomenių ir nevyriausybinių sektoriaus poreikių. Pirmasis iš jų – tai Istrijos regiono Partnerystės skatinimo ir pilietinės visuomenės plėtros fondas įsteigtas dar 2006 metais. Fondas įgyvendina finansavimo, informavimo bei edukacinę funkcijas. Veikdamas kaip Nacionalinio pilietinės visuomenės plėtros fondo partneris, šis regioninis fondas gauna finansavimą iš Nacionalinio fondo biudžeto, regioninės valdžios, bei kitų šaltinių, įskaitant ES fondų paramą. Regioninių fondų tinklas atlieka svarbią funkciją įgyvendinant valstybinę pilietinės visuomenės organizacijų stiprinimo politiką vietos bendruomenėse ir padeda geriau atliepti kiekvieno regiono poreikius ir specifiką. Šiuo metu Kroatijoje veikia 4 su Nacionaliniu pilietinės visuomenės plėtros fondu susieti regioniniai fondai:

¹² *Financijski plan nacionalne zaklade za 2023 godinu*,
<https://prod-admin.zaklada.civilnodrustvo.hr/uploads/657abd449130b062200260.pdf>

- Partnerystės skatinimo ir pilietinės visuomenės plėtros fondas (Istrijos regionas)¹³
- Vietos bendruomenės plėtros fondas „Slagalice“ (Rytų Kroatija)¹⁴
- „Zamah“ fondas (Centrinė Kroatija)¹⁵
- „Kajo Dadić“ fondas (Pietų Kroatija)¹⁶

Gerai išplėtotą Kroatijos nevyriausybinių sektoriaus stiprinimo sistema yra ilgalaikės nevyriausybinių sektoriaus stiprinimo politikos ir esminių valstybės reformų rezultatas. Pasak ilgametės fondo vadovės Cvjetanos Plavša-Matić, savarankiškas šio fondo finansavimo modelis nebūtų buvęs įmanomas be aktyvaus fondo iniciatorių įsitraukimo svarstant esminius įstatymų pakeitimus vyriausybėje. Jau 2002 m. teikiant su azartinių lošimų apmokestinimu ir nacionaline loterija susijusius įstatymų pakeitimus demokratinės visuomenės plėtra buvo įvardinta kaip viena iš strateginių krypčių, kuriai turėtų būti skiriama reikšminga iš šio pajamų šaltinio gaunama lėšų dalis. Nacionalinis pilietinės visuomenės plėtros fondas tapo pagrindiniu šios politikos įgyvendintoju. Nuo to laiko fondo atsakomybių laukas gerokai išsiplėtė – šiandien fondas yra atsakingas ne tik už nevyriausybinių sektoriaus stiprinimą nacionaliniu lygmeniu, bet ir yra įgaliojamas tam tikrų ES paramos programų administratorius Kroatijoje.

2.2. Slovėnija: Kofinansavimo modelis

Slovėnija yra dar viena Centrinės Europos ir Viduržemio jūros regiono šalis priskirtina besiformuojančiam nevyriausybinių sektoriaus tipologijos modeliui. Sėkmingos ES integracijos ir vidinių demokratizacijos procesų dėka šalis šiuo metu yra įvardijama kaip viena iš regiono lyderių, savo ekonominiais ir socialiniais rodikliais lenkianti daugumą Balkanų ir post sovietinio bloko valstybių. Slovėnijos nevyriausybinių sektorių aktyviai veikia ne tik šalies viduje, bet ir sėkmingai varžosi dėl finansavimo galimybių tarptautiniame lygmenyje. Viena iš šio sėkmingo veikimo priežasčių - tai gerai išvystyta NVO kofinansavimo sistema.

Kofinansavimas yra viešojo finansavimo mechanizmas, kurio dėka į tarptautines paramos programas pretenduojančios organizacijos gali gauti projekto įgyvendinimui trūkstamą lėšų dalį. Tokiu būdu skatinamas užsienio fondų lėšų pritraukimas į vietos nevyriausybinių sektorių. Neretais atvejais tiek Europos Komisijos vykdomose programose, tiek Europos ekonominės erdvės finansavimo konkursuose egzistuoja išlyga, jog laimėjus projekto finansavimo konkursą, skiriamas finansavimas nebus šimtaprocentinis – likusią dalį, kuri varijuoja nuo 5 iki 25 proc. bendros projekto vertės, NVO turės padengti iš kitų lėšų. Skatindama vietos nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą ir konkurencingumą tarptautinėse paramos programose, Slovėnija yra sukūrusi gerai išvystytą ir dosniai finansuojamą kofinansavimo mechanizmą.

Slovėnijos Viešojo administravimo ministerija organizuoja NVO kofinansavimo konkursus nuo 2017 metų. Finansiškai prisidedama prie tarptautinio finansavimo pritraukimo, ministerija skatina nevyriausybinių organizacijų integraciją ir partnerystę tarptautiniuose projektuose bei stiprina šių

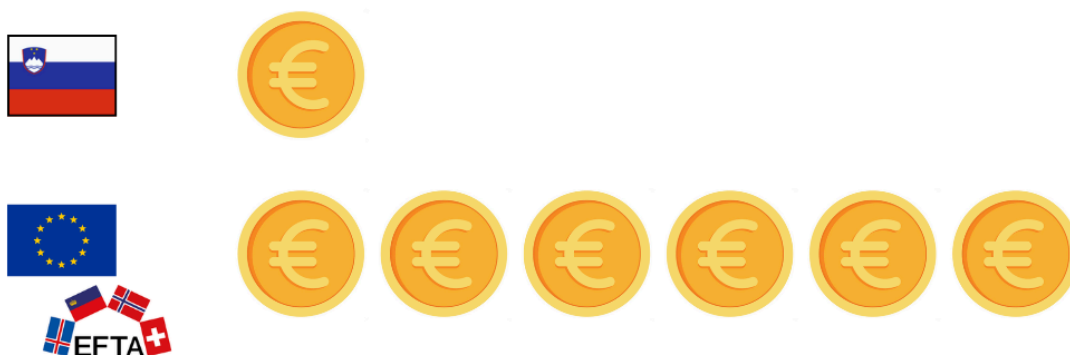
¹³ The Foundation for Partnership and Civil Society Development, <https://www.civilnodrustvo-istra.hr/en/foundation>

¹⁴ „Slagalice“ – Zaklada za razvoj lokalne zajednice, <https://zaklada-slagalice.hr/ozakladi/>

¹⁵ Zaklada Zamah, <https://www.zamah.hr/>

¹⁶ Zaklada Kajo Dadić, <https://zaklada-dadic.hr/>

organizacijų pajėgumus.¹⁷ 2017–2020 m. tarptautiniuose projektuose dalyvaujančioms Slovėnijos nevyriausybinėms organizacijoms Slovėnijos Viešojo administravimo ministerija skyrė 3,6 mln. eurų, tuo tarpu bendra šiuo mechanizmu kofinansuotų projektų įgyvendinimui organizacijų gauta tarptautinio finansavimo lėšų suma iš Europos Sąjungos biudžeto ir Europos laisvosios prekybos asociacijos finansavimo mechanizmų viršijo 25 mln. eurų.¹⁸ Tai reiškia, jog Slovėnijos indėlis į tarptautinių fondų lėšomis finansuojamų projektų įgyvendinimą buvo kiek didesnis nei 14 proc., t. y. už kiekvieną investuotą eurą Slovėnijos nevyriausybinės organizacijos įsisavino beveik 6 eurus iš ES biudžeto ir/ar Europos laisvosios prekybos asociacijos fondų.

Pav. 3. Slovėnijos kofinansavimo modelis: už kiekvieną investuotą eurą Slovėnijos nevyriausybinės organizacijos įsisavino beveik 6 eurus iš ES biudžeto ir/ar Europos laisvosios prekybos asociacijos fondų.

Iki 2021 m. net 183 nevyriausybinės organizacijos Slovėnijoje gavo kofinansavimo lėšų aplikuodamos per Viešojo administravimo ministerijos organizuojamus konkursus. Europiniai projektai neretu atveju buvo įgyvendinami bendradarbiaujant su tarptautiniais partneriais ir daugiau nei trečdalis Slovėnijos NVO, gavusių šį kofinansavimą, buvo projektų lyderės. 2018 m. kofinansavimo mechanizmui buvo skirta 1 milijonas eurų, o dabartiniam 2022–2024 m. laikotarpiui numatytas 4 mln. eurų kofinansavimo biudžetas.¹⁹

2.3. Jungtinė Karalystė: Neaktyvaus piniginio turto schema

Jungtinė Karalystė yra viena iš liberaliajam modeliui priskiriamų šalių, kuriai būdingas nevyriausybinių ir valstybinių sektoriaus atskirumas bei gilios privačios filantropijos tradicijos. Neatsitiktinai, Jungtinėje Karalystėje ne vienerius metus sėkmingai taikomos įvairios nevyriausybinių

¹⁷ Javni poziv za sofinanciranje projektov nevladnih organizacij izbranih na razpisih sofinanciranih iz proračuna Evropske unije, 2018 m. birželio 15 d., <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2018004100024/javni-poziv-za-sofinanciranje-projektov-nevladnih-organizacij-izbranih-na-razpisih-sofinanciranih-iz-proracuna-evropske-unije-st--093-1320183-ob-238718>

¹⁸ Javni poziv 2021 za sofinanciranje projektov nevladnih organizacij izbranih na razpisih sofinanciranih iz EU ali EFTA, 2021 m. kovo 8 d., <https://www.gov.si/novice/2021-03-08-javni-poziv-2021-za-sofinanciranje-projektov-nevladnih-organizacij-izbranih-na-razpisih-sofinanciranih-iz-eu-ali-efta>

¹⁹ Objava Javnega poziva za sofinanciranje projektov nevladnih organizacij, 2022 m. spalio 14 d., <https://www.gov.si/novice/2022-10-14-objava-javnega-poziva-za-sofinanciranje-projektov-nevladnih-organizacij/>

sektorius paramos schemos, kuriomis skatinamas tiesioginis ar netiesioginis privačių fizinių asmenų ar verslo subjektų prisidėjimas. Viena iš tokių iniciatyvų - tai Neaktyvaus piniginio turto schema (angl. Dormant Assets Scheme).

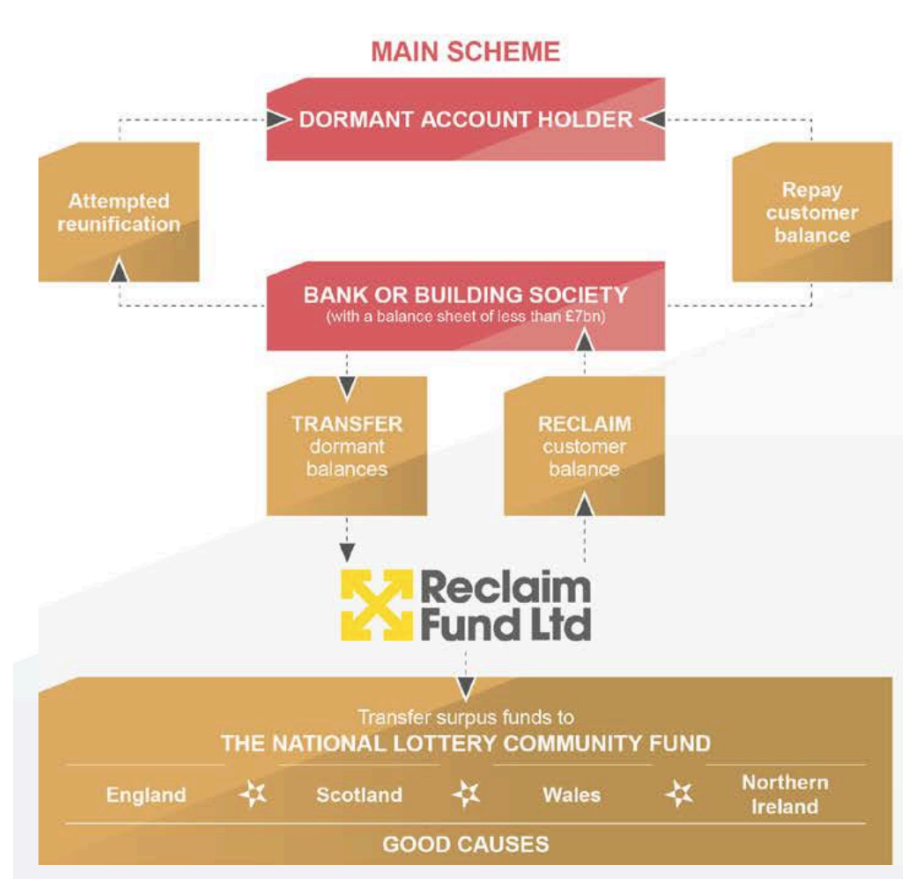
2011 metais pristatyta schema įgalina bankus ir tam tikras finansines institucijas neaktyvias lėšas klientų sąskaitose (t.y. kai su klientu susisiekti nepavyksta, o sąskaita nebuvo paliesta 15 metų) panaudoti geriems tikslams, remiant įvairias socialines iniciatyvas šalyje. Dalyvavimas šioje sistemoje yra savanoriškas ir iki šiol apima daugiau nei 46 finansines institucijas. Pagal Neaktyvaus piniginio turto schemą lėšos iš neaktyvių sąskaitų pervedamos šios schemos administratoriui „Reclaim Fund Ltd“ - tai yra pelno nesiekianti viešoji įstaiga, įkurta būtent šios schemos įgyvendinimui. „Reclaim Fund Ltd“ atlikus reikiamus veiksmus, lėšų likutis pervedamas Nacionalinės loterijos bendruomenės fondui (angl. The National Lottery Community Fund), kuris savo ruožtu šias lėšas paskirsto socialinėms ir bendruomenės iniciatyvoms visoje Jungtinėje Karalystėje.²⁰

Pagal Neaktyvaus piniginio turto schemą, pirmenybė panaudoti lėšas teikiama teisėtiems lėšų savininkams ir jų teisių apsaugai. Piniginis turtas klasifikuojamas kaip „neaktyvus“ ir perleidžiamas sistemai tik įvykdžius griežtus reikalavimus ir tik tuomet, kai dalyvaujančios finansinės institucijos įgyvendina prioritetinius veiksmus, siekdamos atsekti ir sujungti savininkus su savo turtu. Klientai gali bet kada susigrąžinti visas savo lėšas, todėl jie turi galimybę atkurti pradinę finansinę padėtį, tarsi pervedimas nebūtų įvykęs. „Reclaim Fund Ltd“ užtikrina, kad tam būtų pakankamai lėšų ir ši garantija visada būtų įvykdyta.

Kaip sistema veikia?

- Kai banko sąskaita yra neaktyvi daugiau kaip 15 metų ir bankui nepavyksta susisiekti su klientu, lėšos pervedamos Neaktyvaus piniginio turto schemos administratoriui „Reclaim Fund Ltd“
- „Reclaim Fund Ltd“, užšaldę tam tikrą pinigų sumą, jei klientas nuspręstų susigrąžinti savo pinigus, likusias lėšas pveda į The National Lottery Community Fund
- The National Lottery Community Fund paskirsto lėšas tarp skirtingų Jungtinės Karalystės regionų, iš kurių kiekvienas turi nusimatę skirtingus prioritetus, tokius kaip socialinė įtrauktis, tvarumas, klimato kaita, jaunimo programos, finansinis tvarumas ir kt. Finansuojamos tos iniciatyvos, kurioms neskiriamas biudžetinis finansavimas iš centrinės valdžios.

²⁰ *Introduction to the Dormant Assets Scheme, Reclaim Fund Ltd, 2024 m. birželis,*
<https://www.reclaimfund.co.uk/sites/default/files/2024-06/DA%20Scheme%20Overview.%20June%202024.pdf>

Pav. 4. Jungtinės Karalystės Dormant Assets Scheme veikimo principas (Šaltinis: *Dormant Assets Information Guide* ²¹)

Iki 2024 m. vasario mėnesio į „Reclaim Fund Ltd“ buvo pervesta daugiau nei 1,6 milijardo svarų sterlingų, iš kurių net 900 milijonų svarų sterlingų buvo panaudoti visuomeniniams tikslams – paremta daugiau kaip 2500 socialinių, aplinkosaugos ir bendruomenės iniciatyvų. Sistemai sulaukus didelio pasisekimo, Jungtinės Karalystės valdžia pradėjo nagrinėti galimybę ją išplėsti į kitus sektorius. 2016 m. įsteigta Neaktyvaus turto komisija, o 2022 m. nuspręsta Neaktyvaus turto schemą praplėsti į ją įtraukiant kitas finansines institucijas, tokias kaip pensijų fondai, draudimo bendrovės bei investicijų ir turto valdymo įmonės.²²

2.4. Norvegija: administracinės naštos mažinimo ir procesų efektyvumo gerinimo praktikos

Norvegijai, kaip ir kitoms Skandinavijos šalims, būdinga itin gerai išvystyta socialinių paslaugų sistema – didžiąją dalį socialinės ir sveikatos apsaugos poreikių patenkina valstybiniai mechanizmai. Todėl priešingai nei daugumoje kitų Europos šalių, nevyriausybinių organizacijų vaidmuo šiose sferose

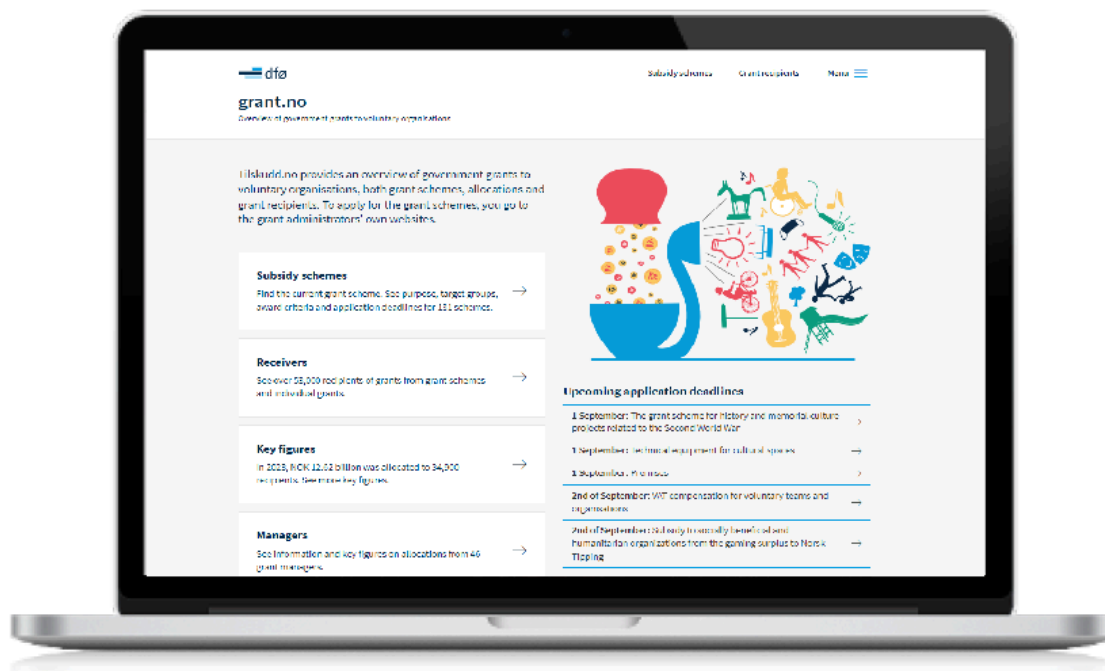
²¹ *Dormant Assets Information Guide*, 2022 m. kovas, p. 11, https://www.reclaimfund.co.uk/sites/default/files/2023-05/Dormant-Assets-Information-Guide_V3-Mar-2022.pdf

²² *Preparing for participation in the Dormant Assets Scheme: A guide for the insurance and pensions sector*, Association of British Insurers, 2024 m. vasaris, https://www.abi.org.uk/globalassets/files/publications/public/lts/2024/abi-guide-to-prepare-for-dormant-assets_february-2024.pdf

išlieka minimalus. Norvegijos nevyriausybinės organizacijos yra labiau orientuotos į advokaciją bei stebėseną, saviraiškos laisvę, kultūrinio bei psichologinio gerbūvio užtikrinimą ir pagalbą besivystančioms ar krizių ištiktoms šalims per vystomojo bendradarbiavimo projektus. Būdamos gan nepriklausomos nuo valstybinių paramos mechanizmų Norvegijos nevyriausybinės organizacijos pasižymi dideliu savarankiškumu ir mažos apimties administraciniais resursais.

Norvegija remia pilietines ir nevyriausybinės organizacijas per įvairias ministerijas, agentūras ir fondus. Nors daugelis Norvegijos finansavimo mechanizmų orientuotų į nevyriausybinių sektorių apima ir organizacijų institucinį stiprinimą, šis finansavimas yra skiriamas siekiant poveikio tam tikroje tematinėje strateginėje veiklos kryptyje, tokioje kaip žmogaus teisės, aplinkos apsauga ar vystomojo bendradarbiavimo projektai. Norvegijoje nėra vieno centralizuoto universalaus finansavimo mechanizmo nukreipto į nevyriausybinių organizacijų institucinį stiprinimą.

Siekiant konsoliduoti ir padėti NVO rasti jiems aktualias valstybinio finansavimo galimybes, Norvegijos Viešojo ir finansinio valdymo agentūra (Direktoratet for forvaltning og økonomistyring) yra sukūrusi specialų puslapį (<https://tilskudd.dfo.no/>), kuris suteikia išsamią informaciją apie visas šiuo metu įgyvendinamas finansavimo programas, ankstesniu laikotarpiu organizacijoms skirtą finansavimą, atsakingas institucijas ir su NVO finansavimu susijusią statistiką.

Pav. 5. Norvegijos NVO viešojo finansavimo programų paieškos puslapis „tilskudd.no“

Finansavimo programoms skirtas svetainės polapis leidžia vartotojams filtruoti esamas finansavimo galimybes pagal jų tipą (projektinis arba veiklos kaštų padengimui skirtas finansavimas), lėšas skiriančią instituciją ir reikalavimą priklausyti Norvegijos ne pelno siekiančių organizacijų registru (Frivilligregisteret).

Nuo 2009 m. Norvegijoje veikiantis ne pelno siekiančių organizacijų registras buvo sukurtas siekiant palengvinti šių organizacijų ir viešojo sektoriaus bendradarbiavimą ir mažinti administracinę naštą. Registras yra neprivalomas, tačiau organizacijos atitinkančios ne pelno siekiančios organizacijos kriterijus ir norinčios dalyvauti tam tikruose valstybės paramos mechanizmuose (pvz. PVM kompensavimo schemeje, „Grasrotandelen“ programoje) privalo jame užsiregistruoti.²³

Pastaraisiais metais Norvegijoje įgyvendintos reformos, kuriomis siekiama dar labiau sumažinti administracinę naštą nevyriausybinėms organizacijoms. Pavyzdžiui minimizuoti viešojo finansavimo konkursuose būtinų pateikti dokumentų skaičių ir vietoj to sukurti mechanizmą, kurio dėka reikiama informacija būtų tiesiogiai gaunama iš ne pelno siekiančių organizacijų registro.²⁴

3. Loterijų ir azartinių lošimų vaidmuo pilietinės visuomenės organizacijų finansavime

Loterijų pajamos ir azartinių lošimų mokesčiai yra vienas iš Europoje plačiai paplitusių visuomeninių organizacijų finansavimo šaltinių. 2009 m. Europos Parlamento rezoliucijoje dėl azartinių lošimų internete patikimumo teigiama, jog iš azartinių lošimų gaunamas pelnas turi būti naudojamas visuomenės labui, įskaitant dosnų švietimo, sveikatos, profesionalaus ir mėgėjų sporto bei kultūros finansavimą.²⁵ Daugelyje Europos Sąjungos šalių egzistuoja mechanizmai leidžiantys dalį valstybinių ir privačių loterijų bei azartinių lošimų pajamų skirti visuomeniniams tikslams ir pilietinės visuomenės organizacijoms remti.

Valstybinės loterijos gali būti skirstomos į kelias kategorijas pagal tai, kaip ir kieno sprendimu yra paskirstoma visuomeniniams tikslams numatyta pajamų dalis. Sprendimai dėl finansuojamų sričių ir konkrečios lėšų paskirstymo proporcijos gali būti reguliariai priimami vyriausybės ar kito valstybinio organo arba įtvirtinti įstatymu. Kai kuriose šalyse įstatymas yra numatęs loterijos lėšomis remiamą sritį arba sritis, tačiau sprendimus dėl konkrečios lėšų paskirstymo proporcijos kasmet priima vyriausybė ar kita nepriklausoma institucija.

Valstybinės loterijos lėšos yra vienas iš pagrindinių anksčiau aptarto Kroatijos Nacionalinio pilietinės visuomenės plėtros fondo finansavimo šaltinių. Kroatijos pavyzdys yra unikalus tuo, jog pilietinės visuomenės plėtrai numatyta loterijos pajamų dalis yra tiesiogiai skiriama už šią sritį atsakingam fondui, kuris savo ruožtu priima sprendimus dėl konkretaus lėšų paskirstymo.

Kai kurių šalių įstatymai numato, jog valstybinių loterijų generuojamos pajamos turi būti skiriamos vienai konkrečiai sričiai remti. Pavyzdžiui, Suomijos „Veikkaus“ ir Lenkijos „Totalizator Sportowy“

²³ *About the Register of Non-Profit Organisations*, The Brønnøysund Register Centre, 2023 m. gruodžio 4 d., <https://www.brreg.no/en/about-us-2/our-registers/about-the-register-of-non-profit-organisations/?nocache=1719557927059>

²⁴ Simplification and Digital Administration of Arrangements for NGOs (NO0044), <https://www.opengovpartnership.org/members/norway/commitments/no0044/>

²⁵ 2009 m. kovo 10 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl azartinių lošimų internete patikimumo (2008/2215(INI)), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009IP0097>

valstybinių loterijų pajamos yra orientuotos į kultūros sritį. Portugalijos valstybinės loterijos parama yra nukreipta į mokslinių tyrimų ir sveikatos sritį.

Europos loterijų asociacijos duomenimis 2021 m. 20 mlrd. eurų valstybinių loterijų pelno buvo skirta įvairioms visuomeninėms reikmėms. Tai sudarė 55,6 % Europos valstybinių loterijų bendrųjų lošimų pajamų.

Valstybinių loterijų generuojamos pajamos dažnai įvardijamos kaip tvarus ir ilgalaikis finansavimo šaltinis. Šios loterijos nereikalauja didelių pradinių investicijų, o veiklos sąnaudos yra palyginti žemos. Jos turi aukštą potencialą generuoti pelną ir pastovią vartotojų bazę, todėl gali veikti kaip atskiras, nuo politinių aplinkybių nepriklausomas finansavimo mechanizmas.²⁶ Kita vertus, valstybinės loterijos dažnai kritikuojamos dėl to, kad nepaisant savo socialinės misijos, yra lošimų industrijos dalis ir gali paskatinti didesnį gyventojų įsitraukimą į azartinius lošimus. Kartais vadinamos „vilties mokesčiu“ ar „vargingųjų mokesčiu“, valstybinės loterijos yra itin populiarios tarp žemesnes pajamas gaunančių gyventojų.²⁷ Todėl svarstant šio finansavimo šaltinio pritaikymo galimybę, svarbu įvertinti ne tik finansinius siekiamo rezultato aspektus, bet ir šios priemonės ekonominį ir socialinį poveikį visuomenei.

3.1. Jungtinės Karalystės Nacionalinės loterijos bendruomenės fondas

Nacionalinės loterijos bendruomenės fondas (angl. The National Lottery Community Fund) Jungtinėje Karalystėje, anksčiau žinomas kaip Didysis loterijos fondas (angl. Big Lottery Fund), yra vienas iš 12 nacionalinės loterijos platintojų ir vienas didžiausių bendruomenės veiklos finansuotojų šalyje.

Daugiau nei 80 % Nacionalinės loterijos bendruomenės fondo pajamų yra paskirstomos savanoriškoms ir bendruomeninėms organizacijoms. Fondas taip pat teikia grantus statutinėms įstaigoms, vietos valdžios institucijoms bei socialiniams verslams. Remiantis „papildomumo“ principu, siekiama, jog fondo skiriamas finansavimas nedubliuotų socialinių paslaugų, kurios yra valstybės atsakomybių dalis, o jas papildytų tose sferose, kuriose valstybės resursai ir atsakomybės ribotos.

Fondas įvairių teminių konkursų keliu paskirsto 40 % bendro Nacionalinės loterijos sugeneruoto pelno. Nuo 1994 m. fondo lėšomis finansuota daugiau nei 690 000 projektų sveikatos, švietimo, aplinkosaugos ir labdaros srityse, kurių vertė siekė daugiau nei 49 milijardus svarų sterlingų. Finansavimo programų apimtis varijuoja nuo 10 tūkst. svarų vertės grantų iki didelės vertės, keletą milijonų svarų siekiančios paramos strateginiams projektams.

Kaip minėta anksčiau šioje analizėje, Nacionalinės loterijos bendruomenės fondo pajamas taip pat sudaro ir „Reclaim Fund Ltd“ pervedamos neaktyvių banko sąskaitų lėšos pagal Jungtinėje

²⁶ Vanja Skoric, *Lottery Proceeds for CSO Work: Luck has nothing to do with it*, ECNL, 2016, p. 20, https://ecnl.org/sites/default/files/files/ECNL_Paper_on_Lotteries_July_2016.pdf

²⁷ Katerina Hadzi-Miceva-Evans, „Lottery Proceeds as a Tool for Support of Good Causes and Civil Society Organizations: A Fate or a Planned Concept?“, *The International Journal of Not-for-Profit Law*, T. 12, Nr. 4, lapkritis 2010, https://www.icnl.org/resources/research/ijnl/lottery-proceeds-as-a-tool-for-support-of-good-causes-and-civil-society-organizations-a-fate-or-a-planned-concept#_ftn31

Karalystėje veikiančią neaktyvaus piniginių turto schemą. Fondas yra atsakingas už šių lėšų paskirstymą bendruomenės labui ir įvairioms socialinėms iniciatyvoms.

Nacionalinės loterijos bendruomenės fondas yra savarankiška viešoji įstaiga, atskaitinga Jungtinės Karalystės Kultūros, žiniasklaidos ir sporto departamentui, kuris savo ruožtu užtikrina, kad fondo veikla atitiktų strateginius valstybės prioritetus ir kryptis. Vyriausybė kas trejus metus nustato maksimalią fondo administracinių išlaidų ribą, kuri 2022–2023 m. duomenimis negali viršyti 7,75 % nuo Nacionalinės loterijos pajamų.²⁸ Tokiu būdu užtikrinama, kad didžioji fondo pajamų dalis yra skiriama visuomeniniams tikslams.

Jungtinės Karalystės Nacionalinės loterijos bendruomenės fondo modelis yra vienas ryškiausių šio tipo fondų. Remiantis Jungtinės Karalystės patirtimi buvo kuriamas ir jau aptarto Kroatijos Nacionalinio pilietinės visuomenės plėtros fondo finansavimo mechanizmas.

3.2. Norvegijos bendruomenės programa

Norvegijos bendruomenės programa, Norvegijoje žinoma Grasrotandelen pavadinimu - tai unikali Norvegijos kultūros ministerijos kuriojama sporto, kultūros ir kitų visuomeninių ne pelno siekiančių organizacijų finansavimo sistema, kuri suteikia Norvegijos loterijų operatoriaus (Norsk Tipping) vartotojams galimybę dalį lošimų statymų paskirti pasirinktai organizacijai.²⁹ Šiuo metu šis procentas siekia 7 % nuo bendros statymo sumos.

Norsk Tipping yra pilnai valstybei priklausanti kompanija, kuri vykdo loterijos operacijas ir administruoja Grasrotandelen alokavimo schemą. Kultūros ministerija, savo ruožtu prižiūri Norsk Tipping veiklą ir rengia reguliacinius mechanizmus, užtikrinančius atsakingą lošimą ir priklausomybės prevenciją.³⁰

Kaip programa veikia?

- Norsk Tipping nariai, dalyvaudami kurioje nors iš kompanijos vykdomų loterijų / lažybų / lošimų, turi galimybę pasirinkti visuomeninę organizaciją, kurią norėtų paremti.
- 7 % nuo loterijos / lažybų / lošimų dalyvio statomos sumos yra skiriama pasirinktai organizacijai. Ši suma nėra išskaičiuojama iš dalyvio laimėjimų ir nepaveikia statymo sumos. Parama organizacijoms yra skiriama iš Norsk Tipping pelno.
- Programoje dalyvaujančios organizacijos privalo būti registruotos Norvegijos ne pelno siekiančių organizacijų registre (Frivilligregisteret), taip užtikrinant, jog jos atitinka viešojo intereso ir ne pelno siekiančios organizacijos kriterijus.

²⁸ *The National Lottery Community Fund: Annual Report and Accounts 2022-2023*, p. 51, <https://www.tnlcommunityfund.org.uk/media/National-Lottery-Community-Fund-Annual-Report-and-Accounts-Complete-D15-WEB-SPREADS.pdf>

²⁹ Grasrotandelen (angl. grassroots) iniciatyvos yra paremtos vadinamu iš apačios į viršų principu (angl. bottom-up approach), kuris nusako paprastų piliečių ir vietos bendruomenių įsitraukimą į sprendimų priėmimo procesus regioniniu, nacionaliniu ar tarptautiniu lygmeniu.

³⁰ Grasrotandelen, <https://www.norsk-tipping.no/grasrotandelen>

- Norsk Tipping surenka organizacijoms paskirtas lėšas ir jas perveda į atitinkamų organizacijų sąskaitas triskart per metus.

Grasrotandelen programa yra geras pavyzdys, kaip valstybės reguliuojama lošimų industrija gali prisidėti prie bendrojo gėrio kūrimo. Programa suteikia stabilias pajamas joje dalyvaujančioms organizacijoms ir skatina bendruomenės įsitraukimą ir sąmoningumą.

Grasrotandelen programa pradėta 2009 m. Nuo tada organizacijoms buvo paskirta daugiau nei 7 mlrd. kronų. Lėšų pasiskirstymas pagal remiamų organizacijų kategorijas 2023 m.:

- Sporto organizacijos: 403,2 mln. kronų
- Laisvalaikio ir socialinės asociacijos: 84,4 mln. kronų
- Kultūros ir meno organizacijos: 72,3 mln. kronų

4. Viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės pilietinės visuomenės plėtrai

Viešojo ir privataus sektoriaus partnerystė ir įvairios jos formos yra vienas iš pasaulyje plačiai naudojamų būdų siekti ilgalaikių strateginių tikslų. Nors įvairūs stambios apimties infrastruktūros ir paslaugų tiekimo projektai išlieka labiausiai paplitusia viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės forma, pasaulyje vis didesnę reikšmę įgyja į socialinę sferą ir bendruomenių gerbūvį orientuotos partnerystės.

Šiuolaikiniai iššūkiai, su kuriais susiduria visuomenės švietimo, sveikatos, skurdo mažinimo, žmogaus teisių, aplinkosaugos ir kitose srityse, reikalauja inovatyvių sprendimų, kuriems reikalingi tiek privataus, tiek viešojo sektoriaus išteklių. Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi tikslai (DVT) pabrėžia partnerystės svarbą tvariai plėtrai ir skatina viešojo, privataus sektoriaus ir pilietinės visuomenės bendradarbiavimą siekiant ilgalaikių uždavinių.³¹ Vis daugiau pasaulio valstybių ir verslo kompanijų siekia atliepti šį tikslą, įgyvendindamos strategijas skatinančias viešojo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimą įvairiose socialinėse sferose.

Auganti įmonių socialinės atsakomybės (angl. CSR) reikšmė skatina privačias kompanijas įtraukti socialinius ir su tvarumu susijusius tikslus į savo veiklos strategijas. Tai lemia ir viešojo–privataus sektoriaus partnerystės orientuotą į socialinę sferą skaičiaus augimą. Įmonių socialinės atsakomybės iniciatyvos neretai tampa katalizatoriumi tokių partnerystės atsiradimui.

Viešasis sektorius paprastai turi galias ekspertines žinias ir patirtį sprendžiant įvairius socialinius iššūkius, tačiau neretai susiduria su finansinių ir žmogiškųjų resursų trūkumu. Tai riboja šio sektoriaus galimybes efektyviai atliepti visuomenės poreikius. Tuo tarpu viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės suteikia galimybę apjungti turimus resursus siekiant inovatyvių ir abipusiai naudingų sprendimų.

³¹ 17 Sustainable Development Goals (SDGs), <https://sdgs.un.org/goals/goal17>

4.1. HSBC Honkongo bendruomenės partnerystės programa

HSBC Honkongo bendruomenės partnerystės programa startavo 2012 m. siekiant paskatinti didesnį vietos bendruomenių įsitraukimą ir atliepti augantį nevyriausybinių sektoriaus ir pilietinės visuomenės organizacijų institucinio stiprinimo poreikį. Suprasdami šių organizacijų vaidmenį vietos bendruomenių raidai, HSBC bankas kartu su Honkongo Socialinių paslaugų taryba, Socialinės gerovės bei Vidaus reikalų departamentais inicijavo programą, kuria siekiama suteikti reikalingus resursus organizacijų finansinio raštingumo ir vadybinių gebėjimų stiprinimui bei inovatyvių sprendimų paieškai prioritetinėse srityse.

Nuo 2012 m. programos dėka finansuota daugiau nei 1400 projektų, kurių kuriamas poveikis palietė apie 6 mln. vietos bendruomenės narių. 2024 m. Honkongo banko fondas (angl. The Hongkong Bank Foundation) programai skyrė 18 mln. Honkongo dolerių (2,2 mln. Eur).³²

Nors programa yra atvira visoms nevyriausybiniams organizacijoms, turinčioms ne pelno siekiančios organizacijos statusą, prioritetas teikiamas organizacijoms dirbančioms su pažeidžiamiausiomis visuomenės grupėmis, bendradarbiaujančioms su socialiniais verslais ar aktyviai vykdančioms savanorišką veiklą. Pastaraisiais metais programa buvo temišškai orientuota į jaunimą, senyvo amžiaus žmones ir jų globėjus bei iniciatyvas skatinančias skirtingų kartų įtrauktį.

Siekiant paskatinti kuo daugiau organizacijų prisijungti prie iniciatyvos, programos įgyvendintojai kasmet organizuoja reguliarias temines konsultacijas ir kūrybines dirbtuves, kurių metu organizacijos, bendruomenių atstovai ir įvairių sričių ekspertai dalinasi idėjomis ir patirtimi. Šių konsultacijų tikslas – padėti organizacijoms geriau suprasti programos finansavimo mechanizmą ir paruošti kokybiškus projektų planus konkursiniam finansavimui gauti.³³

Honkongo Socialinių Paslaugų Taryba yra atsakinga už programos konkursų įgyvendinimą, projektų stebėsenos procesus, poveikio vertinimą bei nevyriausybinių organizacijų įtraukimą. Tuo tarpu HSBC bankui priklausantis fondas teikia finansinę bei ekspertinę pagalbą, telkia savanorius įmonės viduje bei užsiima komunikacija plačiajai visuomenei.

³² HSBC Hong Kong Community Partnership Program, <https://www.communitypartnership.org.hk/>

³³ HSBC Hong Kong Community Partnership Program 2024 - Application Introduction and Thematic Training Workshop, <https://www.communitypartnership.org.hk/news-info.php?p=xZlyzMcP9eH1%2BR3DgPc2w%3D%3D>

Išvados

Apžvelgus pasirinktas užsienio šalių nevyriausybinių sektoriaus finansavimo praktikas matyti, jog valstybinis finansavimas išlieka vienu pagrindinių šio sektoriaus finansavimo šaltinių. Nevyriausybinių sektoriaus institucinis stiprinimas suvokiamas kaip demokratinių valstybių pareiga, todėl šiam tikslui dažniausiai skiriamas konkursų keliu ar kitais būdais teikiamas viešasis finansavimas. Priklausomai nuo šalies konteksto, viešasis finansavimas sudaro iki 55 % visų nevyriausybinių sektoriaus pajamų.

Dalyje Europos šalių nevyriausybinių sektoriaus institucinio stiprinimo politika yra įgyvendinama per specialiai šiam tikslui įkurtus fondus (Kroatija, Estija, Lenkija). Pastarieji labiau būdingi Rytų ir Centrinės Europos bei kai kurioms Viduržemio jūros šalims, kuriose NVO sektorius dar yra vystymosi stadijoje. Kai kuriose kitose, gilias pilietinės visuomenės tradicijas turinčiose šalyse (Skandinavijos šalys, Jungtinė Karalystė), nevyriausybinių sektoriaus institucinis stiprinimas pasireiškia per įvairias tematinio pagrindu organizuojamas finansavimo programas, siekiant kuo mažiau kištis į šio sektoriaus veiklą ir užtikrinti jo savarankiškumą.

Viešojo finansavimo instrumentų pajamų šaltiniai varijuoja – lėšos institucinio stiprinimo politikos įgyvendinimui gali būti skiriamos tiesiogiai iš valstybės biudžeto arba iš specifinių mokesčių ir kitų šaltinių, tokių kaip nacionalinių loterijų pajamos ir azartinių lošimų mokesčiai. Pastarieji jau daugelį metų yra pagrindinis Kroatijos Nacionalinio pilietinės visuomenės plėtros fondo finansavimo šaltinis. Tokiu principu paremtas ir Jungtinės Karalystės Nacionalinės loterijos bendruomenės fondo finansavimo modelis. Pastarasis fondas taip pat įgyvendina Neaktyvaus turto schemą (angl. Dormant Assets Scheme) ir perskirsto neaktyviose banko sąskaitose likusias lėšas socialiniams bei bendruomeniniams tikslams. Atskiro, nuo biudžeto nepriklausomo finansavimo šaltinio ar šaltinių turėjimas ir taikymas prisideda prie didesnės sektoriaus nepriklausomybės nuo politinės valios ar ekonominių procesų. Tačiau tokio modelio sukūrimas reikalauja esminių viešųjų finansų, mokesčių sistemos reformų, o kartais ir sutarimo su privataus sektoriaus atstovais. Be to, nacionalinių loterijų ir azartinių lošimų generuojamų pajamų naudojimas nevyriausybinių organizacijų plėtrai kelia tam tikrų etinių dilemų – sistemos kritikai atkreipia dėmesį, jog tokiu būdu „reabilituojama“ veikla siejama su lošimo priklausomybe bei pelnomasi iš pažeidžiamų visuomenės grupių.

Be finansinių nevyriausybinių sektoriaus stiprinimo mechanizmų, kai kurios šalys didelį dėmesį skiria biurokratinių procesų gerinimui ir administracinės naštos mažinimui viešojo finansavimo konkursuose dalyvaujančioms NVO. Siekiama kuo labiau supaprastinti ir automatizuoti dokumentų pateikimo procesus, konsoliduoti informaciją apie suteiktą finansavimą ir dalintis ja tarp atsakingų institucijų tam, kad būtų išvengta dubliavimo. Taip pat kuriami centralizuoti įrankiai, padedantys nevyriausybiniams organizacijoms rasti jiems aktualias šalies mastu įgyvendinamas finansavimo galimybes. Tokia netiesioginė parama taip pat prisideda prie nevyriausybinių sektoriaus stiprinimo – paprastesni ir automatizuoti procesai padeda mažus administracinius pajėgumus turinčioms NVO sutaupyti laiko ir resursų, kurie galėtų būti skiriami jų tiesioginės veiklos įgyvendinimui.

Viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės nevyriausybinių sektoriaus institucinio stiprinimo srityje vis dar retos, tačiau augant įmonių socialinės atsakomybės reikšmei, jų taikymas galėtų atverti naujas visuomenės problemų sprendimo perspektyvas. Pasaulyje esama pavyzdžių, kaip didelės verslo korporacijos demonstruoja lyderystę kartu su viešojo sektoriaus institucijomis įgyvendinamos ilgalaikės strateginės pilietinės visuomenės ir bendruomenių stiprinimo programas. Tačiau tam, kad ši

bendradarbiavimo forma taptų plačiau paplitusi, reikalingas abipusis pasitikėjimas ir aktyvus įsitraukimas tiek iš verslo, tiek iš viešojo sektoriaus pusės.

Šaltiniai

1. *The Protection and Promotion of Civic Space Strengthening Alignment with International Standards and Guidance: Strengthening Alignment with International Standards and Guidance*, OECD, 2022, p. 249, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/d234e975-en.pdf?expires=1717419536&id=id&accname=quest&checksum=6F300ECCB86DA17079157AD3558DD001>
2. Vanja Skoric, *Standards and Good Practices for Public Funding of Civil Society Organisations*, TUSEV Publications, 2020 birželis, p.16–19 https://ecnl.org/sites/default/files/2020-09/TUSEV%20Public%20Funding%20Report_Final.pdf
3. Balazs Sator, *International Practices on Funding Civil Society Organisations*, Kyjivas, 2010 gruodis, p. 16–17, <https://www.osce.org/files/f/documents/2/4/76889.pdf>
4. Eszter Hartay, *A Comparative Analysis of Civil Society Foundations and Funds*, ECNL & ICNL, 2012, p. 1, http://ccc-tck.org.ua/storage/books/eng_comparative_analysis_on_civil_society_funds_2012.pdf
5. *Models to Promote Cooperation between Civil Society and Public Authorities*, ECNL & ICN, 2013, p.11, https://www.icnl.org/wp-content/uploads/cfr_Models-to-Promote-Cooperation-Working-Paper.pdf
6. *National Foundation awarded international HRN ISO 9001 : 2000 Certificate for quality management system for second year in a row*, 2008 m. liepos 17 d., http://arhiva.civilnodrustvo.hr/upload/File/eng/vijesti_i_priopcenja/priopcenja/2008/priopcenje_17_07_08.pdf
7. Vanja Skoric, *Lottery proceeds for CSO work: Luck has nothing to do with it*, European Center for Not-for-Profit Law (ECNL), p. 7–9, https://ecnl.org/sites/default/files/files/ECNL_Paper_on_Lotteries_July_2016.pdf
8. <https://zaklada.civilnodrustvo.hr/zaklada/godisnji-planovi>
9. *Financijski plan nacionalne zaklade za 2023 godinu*, <https://prod-admin.zaklada.civilnodrustvo.hr/uploads/657abd449130b062200260.pdf>
10. The Foundation for Partnership and Civil Society Development, <https://www.civilnodrustvo-istra.hr/en/foundation>
11. „Slagalica“ – Zaklada za razvoj lokalne zajednice, <https://zaklada-slagalica.hr/ozakladi/>
12. Zaklada Zamah, <https://www.zamah.hr/>
13. Zaklada Kajo Dadić, <https://zaklada-dadic.hr/>
14. *Javni poziv za sofinanciranje projektov nevladnih organizacij izbranih na razpisih sofinanciranih iz proračuna Evropske unije*, 2018 m. birželio 15 d., <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2018004100024/javni-poziv-za-sofinanciranje-projektov-nevladnih-organizacij-izbranih-na-razpisih-sofinanciranih-iz-proracuna-evropske-unije-st-093-1320183-ob-238718>
15. *Javni poziv 2021 za sofinanciranje projektov nevladnih organizacij izbranih na razpisih sofinanciranih iz EU ali EFTA*, 2021 m. kovo 8 d., <https://www.gov.si/novice/2021-03-08-javni-poziv-2021-za-sofinanciranje-projektov-nevladnih-organizacij-izbranih-na-razpisih-sofinanciranih-iz-eu-ali-efta>
16. *Objava Javnega poziva za sofinanciranje projektov nevladnih organizacij*, 2022 m. spalio 14 d., <https://www.gov.si/novice/2022-10-14-objava-javnega-poziva-za-sofinanciranje-projektov-nevladnih-organizacij/>
17. *Introduction to the Dormant Assets Scheme, Reclaim Fund Ltd*, 2024 m. birželis, <https://www.reclaimfund.co.uk/sites/default/files/2024-06/DA%20Scheme%20Overview.%20June%202024.pdf>
18. *Dormant Assets Information Guide*, 2022 m. kovas, p. 11, https://www.reclaimfund.co.uk/sites/default/files/2023-05/Dormant-Assets-Information-Guide_V3-Mar-2022.pdf

19. *Preparing for participation in the Dormant Assets Scheme: A guide for the insurance and pensions sector*, Association of British Insurers, 2024 m. vasaris, https://www.abi.org.uk/globalassets/files/publications/public/lts/2024/abi-guide-to-prepare-for-dormant-assets_february-2024.pdf
20. *About the Register of Non-Profit Organisations*, The Brønnøysund Register Centre, 2023 m. gruodžio 4 d., <https://www.brreg.no/en/about-us-2/our-registers/about-the-register-of-non-profit-organisations/?nocache=1719557927059>
21. Simplification and Digital Administration of Arrangements for NGOs (NO0044), <https://www.opengovpartnership.org/members/norway/commitments/no0044/>
22. 2009 m. kovo 10 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl azartinių lošimų internete patikimumo (2008/2215(INI)), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009IP0097>
23. Vanja Skoric, *Lottery Proceeds for CSO Work: Luck has nothing to do with it*, ECNL, 2016, p.20, https://ecnl.org/sites/default/files/files/ECNL_Paper_on_Lotteries_July_2016.pdf
24. Katerina Hadzi-Miceva-Evans, "Lottery Proceeds as a Tool for Support of Good Causes and Civil Society Organizations: A Fate or a Planned Concept?", *The International Journal of Not-for-Profit Law*, T.12, Nr. 4, lapkritis 2010, https://www.icnl.org/resources/research/ijnl/lottery-proceeds-as-a-tool-for-support-of-good-causes-and-civil-society-organizations-a-fate-or-a-planned-concept#_ftn31
25. *The National Lottery Community Fund: Annual Report and Accounts 2022-2023*, p.51, <https://www.tnlcommunityfund.org.uk/media/National-Lottery-Community-Fund-Annual-Report-and-Accounts-Complete-D15-WEB-SPREADS.pdf>
26. Grasrotandelen, <https://www.norsk-tipping.no/grasrotandelen>
27. 17 Sustainable Development Goals (SDGs), <https://sdgs.un.org/goals/goal17>
28. HSBC Hong Kong Community Partnership Program, <https://www.communitypartnership.org.hk/>
29. HSBC Hong Kong Community Partnership Program 2024 - Application Introduction and Thematic Training Workshop, <https://www.communitypartnership.org.hk/news-info.php?p=xZlyzMcP9eH1%2BRR3DgPc2w%3D%3D>